

УДК 658: 338.41

В.Я. ПЛАКСІЄНКО, д-р економ. наук, проф., Полтавська державна аграрна академія

ОЦІНКА ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті виконано аналіз сучасних підходів до оцінки фінансових результатів діяльності промислових підприємств, визначено основні етапи аналізу та їх послідовність. Обґрунтовано, що спочатку необхідно дати оцінку узагальнюючим показникам, що характеризують фінансові результати, виявити фактори, дія яких призвела до зміни цих показників. Потім необхідно провести детальний аналіз фінансових результатів на основі поглибленого вивчення часткових показників і виявлення резервів зростання прибутку.

Ключові слова: аналіз фінансових результатів, прибуток, рентабельність, факторний аналіз, маржинальний дохід, постійні витрати, змінні витрати.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. У ринковій економіці аналіз фінансових результатів становить найважливішу частину інформаційного забезпечення для прийняття управлінських рішень керівництвом промислових підприємств. В одержанні докладної інформації про фінансову ситуацію в компанії, її діяльності зацікавлені практично всі суб'єкти ринкових відносин: власники, акціонери, аудитори, інвестори, банки, біржі, постачальники та покупці, страхові компанії та рекламні агентства.

Аналіз досліджень та публікацій. Існує значна кількість методик аналізу фінансових результатів промислових підприємств. Тим часом провідні економісти в області економічного аналізу та фінансового менеджменту Г.В.Савицька, Шеремет А.Д., Стоянова Е.С., Ефимова О.В., Селезнева Н.Н., Грищенко О.В. підходять до окремих теоретичних та методичних питань аналізу в різних аспектах та з різним ступенем деталізації.

Постановка завдання. Розглянемо сучасні підходи до оцінки фінансових результатів промислових підприємств, визначимо основні етапи аналізу та їх послідовність.

Викладення матеріалу та результати. У роботі [1] пропонується здійснювати аналіз фінансових результатів діяльності підприємства послідовно проводячи:

1. Аналіз складу та динаміки прибутку. При цьому в процесі аналізу використовуються наступні показники прибутку: маржинальний прибуток; прибуток від реалізації продукції, товарів, послуг; загальний фінансовий результат до виплати відсотків і податків (брутто-прибуток); чистий прибуток; капіталізований прибуток; споживаний прибуток. Причому, як зазначено автором, використання того або іншого показника прибутку залежить від мети аналізу. Так, наприклад, для визначення беззбиткового обсягу продажів і зони безпеки підприємства, для оцінки рівня прибутковості виробництва окремих видів продукції та визначення комерційної маржі використовується маржинальний прибуток, для оцінки рентабельності власного капіталу - чистий прибуток, для оцінки прибутковості сукупного капіталу - загальна сума прибутку від всіх видів діяльності до виплати відсотків і податків, для оцінки стабільності зростання підприємства - капіталізований (реінвестований прибуток).

У процесі аналізу необхідно визначити склад прибутку, його структуру, динаміку та виконання плану за звітний рік. При цьому Г.В. Савицька вважає, що особливу увагу слід приділяти врахуванню інфляційних факторів зміни суми прибутку [1]. Також необхідно врахувати фактори зміни кожної складової загальної суми прибутку звітного періоду.

2. Аналіз фінансових результатів від реалізації продукції та послуг. У процесі аналізу вивчаються динаміка, виконання плану прибутку від реалізації продукції та визначаються фактори зміни її суми (обсяг реалізації продукції, структура реалізованої продукції, собівартість продукції, зміна рівня середніх цін реалізації).

3. Аналіз цінової політики підприємства та факторний аналіз рівня середніх цін реалізації. При цьому досліджується вплив на зміну рівня ціни наступних факторів: якість реалізованої продукції, строки реалізації, ринки збуту реалізованої продукції, кон'юнктура ринку, інфляційні процеси.

Аналіз інших доходів і видатків. У процесі аналізу вивчаються склад, динаміка, виконання плану та фактори зміни суми отриманих збитків і прибутку по кожному конкретному випадку.

4. *Аналіз рентабельності підприємства.* У першу чергу пропонується визначити рентабельність продукції (коефіцієнт окупності витрат), рентабельність продажів (обороту), рентабельність сукупного капіталу. Далі в процесі аналізу необхідно встановити динаміку перерахованих показників, порівняти з плановими значеннями та провести міжгосподарські порівняння з підприємствами-конкурентами, провести факторний аналіз кожного з показників рентабельності.

5. *Аналіз використання прибутку.* У процесі аналізу вивчаються фактори зміни величини оподаткованого прибутку, суми виплачених дивідендів, відсотків, податків із прибутку, розміру чистого спожитого та капіталізованого прибутку.

У свою чергу А. Д. Шеремет пропонує проводити аналіз прибутку та рентабельності продукції в наступній послідовності:

1. Формується ряд показників, що характеризують фінансові результати організації. При цьому виділяються такі показники, як валовий прибуток, прибуток (збиток) від продажів, прибуток (збиток) від продажів та іншої діяльності, прибуток (збиток) до оподаткування (загальний бухгалтерський прибуток), прибуток (збиток) від звичайної діяльності, чистий прибуток, нерозподілений прибуток (збиток) звітного періоду.

2. Аналіз на попередньому етапі проводиться як за абсолютними показниками прибутку, так і по його відносних показниках, наприклад по відношенню прибутку до виручки від продажу - по рентабельності продажів [2].

3. Поглиблений аналіз здійснюється шляхом дослідження впливу на величину прибутку та рентабельність продажів різних факторів, які розділяються на групу зовнішніх і групу внутрішніх факторів.

4. Аналізується вплив інфляції на фінансові результати від продажів продукції.

5. Вивчається якість прибутку, проводиться так звана узагальнена характеристика структури джерел формування прибутку.

6. Проводиться аналіз рентабельності активів підприємства.

7. Здійснюється маржинальний аналіз прибутку.

О.В. Єфімова вважає, що ключовим завданням аналізу фінансових результатів є виділення в складі доходів організації стабільно одержуваних доходів для прогнозування фінансових результатів. При цьому О.В. Єфімова відзначає необхідність зовнішнього та внутрішнього аналізу фінансових результатів і виділяє наступні етапи в їх проведенні - зовнішній та внутрішній [3].

Зовнішній аналіз проводиться в два етапи. На першому етапі зовнішнього аналізу за допомогою вивчення коментарів і пояснювальної записки до річної звітності складається подання про принципи формування доходів і видатків на підприємстві. Другий етап зовнішнього аналізу являє собою вивчення звіту підприємства про прибутки та збитки [3].

Внутрішній аналіз фінансових результатів складається із трьох етапів. На першому етапі вивчається вплив діючих на підприємстві облікових принципів у частині оцінки статей активів, доходів і видатків, зміни облікової політики. На другому етапі розкриваються причини зміни кінцевого фінансового результату, виявляються стабільні та випадкові фактори, що викликали ці зміни. Третій етап є поглибленим аналізом фінансових результатів із залученням даних управлінського обліку про доходи й видатки в розрізі центрів відповідальності. При цьому оцінюється якість отриманого фінансового результату, прогнозуються майбутні результати, проводиться аналіз прибутковості (рентабельності) діяльності підприємства.

Н.М. Селезньова та А.Ф. Іонова рекомендують проводити аналіз фінансових результатів та рентабельності організації в наступній послідовності [4]:

1. Проводиться класифікація прибутку, що розглядається як показник ефекту господарської діяльності. З метою аналізу прибуток класифікується:

за способом формування: валовий прибуток, маржинальний дохід, прибуток до оподаткування, чистий прибуток;

за джерелами формування: прибуток від реалізації послуг, прибуток від реалізації майна;

за видами діяльності: *прибуток від звичайної діяльності*, *прибуток від інвестиційної діяльності*, *прибуток від фінансової діяльності*;

за періодичністю одержання: регулярний прибуток, надзвичайний прибуток;
за характером використання: прибуток, спрямований на дивіденди (спожитий), прибуток капіталізований, нерозподілений прибуток.

2. Формуються показники прибутку, розкриваються основи їх розрахунку та взаємозв'язок між ними.

3. Перераховуються економічні фактори, що впливають на величину прибутку, проводиться факторний аналіз прибутку до оподатковування.

4. Рекомендується при аналізі враховувати вплив інфляції на фінансові результати.

5. Проводиться аналіз «якості» прибутку, під яким розуміється «узагальнена характеристика структури джерел формування прибутку організації».

Прибуток має високу якість, якщо зростає обсяг виробництва, знижуються витрати на виробництво та реалізацію, низька якість прибутку означає, що має місце зростання цін на продукцію без збільшення обсягу випуску та продажів у натуральних показниках. Крім цього, якість прибутку характеризується:

станом розрахунків із кредиторами, чим менше простроченої кредиторської заборгованості, тим вище якість прибутку;

рівнем рентабельності продажів;

коефіцієнтом достатності прибутку;

структурою рентабельності по видах продукції.

6. Розглядаються грошові потоки організації з метою з'ясування ступеня достатності надходжень коштів по поточній діяльності для забезпечення відтоків по поточній і інвестиційній діяльності підприємства. При цьому пропонується узгоджувати аналіз фінансових результатів з аналізом грошових потоків.

7. Здійснюється аналіз фінансових результатів за фінансовою звітністю підприємства, тобто вивчаються їх рівень, динаміка (горизонтальний аналіз звіту про прибутки та збитки) і структура (вертикальний аналіз).

8. Пропонується схема факторного аналізу загального бухгалтерського прибутку (прибутку до оподатковування) і прибутку від реалізації продукції.

9. Дається оцінка впливу факторів на зміну прибутку від реалізації продукції, вони узагальнюються у двох групах.

До складу першої групи входять: зміна обсягу реалізації продукції в оцінці по базисній або плановій собівартості, зміна обсягу продукції, обумовлена змінами в структурі продукції.

Друга група факторів представлена економією від зниження собівартості продукції, економією від зниження собівартості продукції за рахунок структурних зрушень, зміною витрат через динаміку цін на матеріали та тарифів на послуги, зміною цін на одну грн продукції.

У даній методиці можна відзначити основний недолік, що полягає в тому, що при розкритті складу факторів, які впливають на зміну прибутку рекомендується двічі враховувати вплив одного й того самого фактору на зміну прибутку, а саме структурне зрушення в асортименті продукції враховується одночасно у двох групах факторів.

Також викликає питання запропонована класифікація факторів та її поділ на дві групи.

10. Далі рекомендується провести аналіз використання прибутку на основі звіту про прибутки та збитки, у зв'язку з основними напрямками використання чистого прибутку.

Автором пропонується в ході вертикального та горизонтального аналізу використання чистого прибутку розраховувати коефіцієнт капіталізації, темп зростання власного капіталу, коефіцієнт споживання прибутку.

11. Завершальним етапом аналізу фінансових результатів є аналіз рентабельності, у рамках якого повинні визначатись показники рентабельності, дається визначення економічної та фінансової рентабельності з дослідженням ефекту фінансового важеля, проводиться аналіз рентабельності активів, власного капіталу, рентабельності продукції та виробничих фондів.

Не менш важливо розглянути методику аналізу фінансових результатів з використанням міжнародних стандартів.

У цьому випадку необхідно звернути увагу на особливості методики аналізу прибутку, що базується на розподілі виробничих і збутових витрат на змінні та постійні і категорії маржинального доходу.

При вивченні факторів зміни прибутку та прогнозування її величини для забезпечення системного підходу в роботі [5] використовується маржинальний аналіз, в основі якого лежить маржинальний дохід. Маржинальний дохід (MD) - це прибуток (Π) у сумі з постійними витратами підприємства (H)

$$MD = \Pi + H, \quad (1)$$

$$\Pi = MD - H. \quad (2)$$

При цьому, якщо відомі величини маржинального доходу та постійних витрат, за допомогою формули можна розрахувати суму прибутку.

Іноді при визначенні суми прибутку замість маржинального доходу використовуються виручка (PP) і питома вага маржинального доходу в ній (D_y).

Якщо відомі кількість проданої продукції та ставка маржинального доходу (D_c) у ціні за одиницю продукції (Π), при аналізі прибутку від реалізації одного виду продукції можна застосувати модифіковану формулу визначення прибутку

$$\Pi = PP \times D_c - H = PP \times (\Pi - V) - H, \quad (3)$$

де V - змінні витрати на одиницю продукції, грн/т; PP - обсяг реалізованої продукції, грн.

Формула дозволяє визначити зміну суми прибутку за рахунок кількості реалізованої продукції, ціни та рівня змінних і постійних витрат.

Загальна зміна прибутку визначається за рахунок зміни: кількості реалізованої продукції, ціни реалізації, питомих змінних витрат, суми постійних витрат.

Методика аналізу прибутку дещо ускладнюється в умовах багатомоделного виробництва, коли крім перерахованих факторів необхідно враховувати також вплив структури реалізованої продукції.

У даному випадку для вивчення впливу факторів на зміну суми прибутку при багатомоделному виробництві використовується модель, при якій середня частка маржинального доходу у виручці (D_y) у свою чергу залежить від питомої ваги кожного виду продукції в загальній сумі виручці (UD_i) і частки маржинального доходу у виручці по кожному виробу (відношення ставки маржинального доходу до ціни)

$$UD_i = \frac{PP_i \times \Pi_i}{\sum PP_i \times \Pi_i}, \quad (4)$$

Після цього факторна модель прибутку від реалізації продукції буде мати вигляд

$$\Pi = PP \times \sum \left(UD_i \times \frac{\Pi_i - V_i}{\Pi_i} \right) - H \quad (5)$$

Факторна модель прибутку від реалізації продукції дозволяє встановити зміну прибутку за рахунок кількості (обсягу) реалізованої продукції, її структури, відпускних цін, питомих змінних витрат і постійних витрат підприємства.

Перевага розглянутої методики аналізу прибутку полягає в тому, що при її використанні враховується взаємозв'язок елементів моделі, зокрема обсягу продажів, витрат і прибутку. Це забезпечує більше точне обчислення впливу факторів, а отже, більш високий рівень планування та прогнозування фінансових результатів.

У теорії та практиці економічного аналізу всебічно описані трифакторна модель аналізу рентабельності, коли досліджуються такі фактори, як зміна прибутковості продукції, вплив зміни фондомісткості та вплив оборотності оборотних коштів, а також п'ятифакторна модель, що включає аналіз матеріало-, трудомісткості продукції, місткості за амортизацією, швидкості оборотності основного та оборотного капіталу.

Як стверджує А.Д. Шермет [2], факторні моделі рентабельності розкривають найважливіші причинно-наслідкові зв'язки між показниками фінансового стану підприємства та фінансових результатів.

Тому вони є незамінним інструментом оцінки сформованої ситуації.

Факторні моделі є також керованими моделями прогнозування фінансової стабільності підприємства.

Необхідність передбачення найближчих і віддалених перспектив розвитку - актуальне завдання для підприємств.

Однак на практиці використання три- й п'ятифакторної моделей рентабельності є досить трудомістким, і в останні роки широке поширення одержала модель Дюпона, яку можна пред-

ставити у вигляді мультиплікативного зв'язку, помноживши чисельник і знаменник на той самий показник - виручку від продажів і одержавши вплив двох факторів: рентабельності продажів і оборотності активів [6]

$$P_{акт} = P_{прод} \times O_{акт}, \quad (6)$$

де $P_{акт}$, $P_{прод}$ – коефіцієнти рентабельності активів та продажів, частки од.; $O_{акт}$ – коефіцієнт оборотності активів, частки од

При цьому О.С. Стоянова [6] відзначає, що дана формула дозволяє визначити, які фактори найбільшою мірою вплинули на чисту рентабельність активів.

У формули Дюпона є досить корисна модифікація, що вводить в аналіз показник чистої рентабельності акціонерного капіталу.

Це частка від розподілу чистого прибутку по звичайних акціях на суму акціонерного капіталу

$$P_{акц} = \frac{ЧП}{B} \times \frac{B}{CA} \times \frac{CA}{AK}, \quad (7)$$

де $P_{акц}$ – рентабельність акціонерного капіталу, частки од.; $ЧП$ – чистий прибуток, грн.; B – виручка від реалізації, грн.; CA – сумарні активи, грн.; AK – акціонерний капітал, грн.

При значній зміні рентабельності акціонерного капіталу використання даної формули дає можливість визначити вплив таких факторів, як ефективність використання активів, раціональне використання акціонерного капіталу, сполучений вплив цих факторів.

Підводячи дану аналітичну базу під реалії функціонування вітчизняних промислових підприємств, відзначимо, що довгострокова рентабельність компаній залежить від значно більшого числа факторів, що характеризують стан конкурентної ситуації, ситуації на ринку виробника, ринкової ситуації.

Тому важливо в процесі розробки стратегічного плану управління рентабельністю не випустити з уваги й ряд інших важливих факторів (капіталомісткість, якість продукції, що випускається, відносна частка підприємства на ринку, продуктивність праці).

Висновки та напрямок подальших досліджень. Розглянувши методики проведення аналізу фінансових результатів, запропоновані різними авторами, можна відзначити, що вибір тієї або іншої методики проведення аналізу для окремо взятого підприємства залежить від особливостей його функціонування та цілей, яких необхідно досягти в процесі аналізу.

Узагальнюючи вищевикладене відмітимо, що аналіз фінансових результатів слід проводити, дотримуючись логіки руху від загального до часткового, а потім до визначення впливу часткового на загальне.

Інакше кажучи, спочатку необхідно дати оцінку узагальнюючим показникам, що характеризують фінансові результати в їх динаміці, розглянути їх структуру, визначити їх зміну в аналізованому періоді стосовно базисного періоду або до бізнес-плану; виявити фактори, дія яких призвела до зміни цих показників.

Потім необхідно провести детальний аналіз фінансових результатів на основі поглибленого вивчення часткових показників і виявлення резервів зростання прибутку.

Список літератури

1. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия. – М.: Инфра-М, 2009. – 530 с.
2. Шеремет А. Д. Комплексный анализ хозяйственной деятельности / А.Д. Шеремет // М.: ИНФРА-М, 2006. – 415 с.
3. Ефимова О.В. Финансовый анализ: современный инструментарий для принятия экономических решений / О.В. Ефимова // М.: Омега-Л, 2010. – 351 с.
4. Селезнева Н. Н., Ионова А. Ф. Финансовый анализ / Н. Н.Селезнева, А. Ф. Ионова// М.: Проспект, 2006. - 624 с.
5. Грищенко О.В. Анализ и диагностика финансово-хозяйственной деятельности предприятия / О.В. Грищенко // Таганрог: Изд-во ТРТУ, 2000. – 112 с.
6. Стоянова Е.С. Финансовый менеджмент: теория и практика / Е.С. Стоянова // М.: Перспектива, 2006. – 654 с.

Рукопис подано до редакції 20.03.14